

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۱۲

تحلیل ویژگی‌های یک محله سالم از دیدگاه شهروندان (نمونه موردی: محله ۳ شهر ایوانغرب)

فاطمه رزمگیر^۱، سعید ملکی^۲

چکیده

مطالعه حاضر در راستای تحلیل ویژگی‌های یک محله سالم در محله ۳ شهر ایوان به انجام رسیده است. روش پژوهش «توصیفی - تحلیلی» است که به شیوه پیمایشی در آن به جمع آوری داده‌های تحلیلی اقدام شده است. جامعه نمونه پژوهش ۳۲۱ نفر از شهروندان محله ۳ شهر ایوان هستند که بر اساس فرمول کوکران و به شیوه تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. برای تحلیل ویژگی‌های محله سالم از ۴ مؤلفه میزان آسایش، میزان امنیت، خودمانی بودن و دسترسی محله جهت ارزیابی میزان رضایت شهروندان محله استفاده شده است. تحلیل داده‌ها متناسب با اهداف فرعی ترسیم شده از طریق آماره T و تحلیل رگرسیون خطی انجام گرفته است. نتایج تحلیلی پژوهش نشان می‌دهد که مؤلفه دسترسی با میزان اختلاف از میانگین ۴۱/۳۹ و میزان اریب از مرکز ۰/۰۱۲۳ از دیدگاه شهروندان در وضعیت مناسبی در محله قرار دارد. تحلیل رگرسیونی مؤلفه‌های پژوهش نشان می‌دهد که با توجه میزان بتای بدست آمده و سطح معنی‌داری با اطمینان ۰/۹۵ مؤلفه‌های پژوهش در سالم‌سازی محله ۳ ایوان تأثیر مستقیم دارند.

واژگان کلیدی: محله، محله سالم، توسعه پایدار، محله ۳، شهر ایوان.

^۱. دانشجوی کارشناسی ازشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز

^۲. نویسنده مسؤل، استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز malekis@scu.ac.ir

مقدمه

رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و شکل‌گیری مقیاس جدیدی از رشد شهری در طی دهه‌های اخیر موجب شده است که شهر و شهرسازی معاصر با چالش‌های تازه‌ای چون افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی، کم‌رنگ شدن هویت و حس تعلق اجتماعی، گسترش مشکلات اکولوژی اجتماعی و محیطی، نابرابری‌های شگرف اجتماعی اقتصادی و در مجموع کاهش کیفیت زندگی مواجه شود. به دلیل همین گستردگی ابعاد و تغییر در ماهیت و پیچیدگی مسائل شهری، ضرورت جامع‌نگری و توجه به هم‌کنشی‌های مسائل به منظور حل پایدار آنها، اجتناب‌ناپذیر می‌نماید (حاجی‌پور، ۱۳۸۵: ۳۷).

محله‌های شهری به عنوان کوچک‌ترین واحد سازمان فضایی شهر در پایداری شهری نقشی اساسی ایفا می‌کنند، به گونه‌ای که شکل‌گیری هویت محله‌ای، اقتصاد محلی، ایمنی، توسعه فضایی و کالبدی و تحکیم روابط اجتماعی با پایداری محله‌های شهری ارتباط می‌یابد.

در دهه‌های اخیر، با تغییرات شگرف ساختار فضایی محله‌های شهری از نقش سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آنها کاسته شده و نارسایی‌هایی چون آلودگی‌های زیست‌محیطی، بیکاری، فقر، حاشیه‌نشینی، بدمسکنی، آسیب‌های اجتماعی - روانی و فرهنگی، به ویژه اتلاف سرمایه‌های مادی و معنوی، را به همراه داشته است (توکلی‌نیا و استادسیسی، ۱۳۸۸: ۳۰).

اجتماع محلی مناسب‌ترین بستر برای دستیابی به توسعه پایدار شهری است؛ زیرا روابط بوم‌شناسانه با تجارب جمع و تحت میثاق اجتماعی و تعهدات اخلاقی اعضا، ارج گذاشته خواهد شد و شیوه معیشت و بهبود سطح زندگی، هماهنگ با ظرفیت‌های محیط و با دلسوزی به یک دیگر و نسل‌های آینده برگزیده خواهد شد (صرافی، ۱۳۷۹: ۳۷). این‌ها مکان‌هایی هستند که افراد در آن ساکن بوده و مکرراً در حال رفت و آمد در آن هستند. این‌گونه مکان‌ها دربرگیرنده عمیق‌ترین معانی بوده کانون تعلقات عاطفی و احساسات بسیار قوی می‌باشند (Chow & Healey, 2008: 336).

از منظر برنامه‌ریزی شهری، محله را می‌توان به صورت بخش قابل‌شناسایی از محدوده‌ای شهری و یا محدوده‌ای ترکیب شده از کاربری‌های تأمین‌کننده نیازهای ساکنان در ساختار شهر تعریف کرد (Cowan, 2005: 265).

امروزه اغلب مردم این احساس عمومی را دارند که مناطق شهری نامطلوب و نامناسب برای زندگی و فعالیت می‌باشد. زیرا افزایش جمعیت و رشد شتابان شهرنشینی در دهه‌های گذشته آثار سوئی را به دنبال داشته است، که از آن جمله می‌توان به توزیع کالبدی ناموزون شهرها، ایجاد محلات حاشیه‌ای، فقر و افت استانداردهای زندگی، کمبود مراکز خدماتی و نهایتاً نابرابری در برخورداری از امکانات اشاره نمود (تقوایی و کیومرثی، ۱۳۸۹: ۲۳). با چنین تفاسیری در مطالعه حاضر تلاش شده است که موضوع دستیابی به محله سالم با توجه به مؤلفه‌های مطرح شده برای آن در محله ۳ شهر ایوان مورد ارزیابی قرار گیرد.

این محله نیز متناسب با رویکرد محله سالم و پایدار به عنوان یکی از ارکان اصلی دستیابی به توسعه پایدار شهری نیازمند دستیابی به اصولی است که آن را به سوی سالم بودن رهنمون می‌سازد. آشنایی با دیدگاه شهروندان برای ممارست در بهبود نقاط ضعف و تقویت نقاط قوت‌های موجود در این زمینه بسیار راه‌گشا خواهد بود.

اهداف پژوهش

- ارزیابی میزان رضایت شهروندان از شاخص‌های محله سالم
- ارزیابی میزان تأثیر شاخص‌های محله سالم در سلامتی محله

سوآلهای پژوهش

- میزان رضایت‌مندی شهروندان از شاخص‌های محله سالم چگونه است؟
- آیا بین شاخص‌های منتخب پژوهش و سلامتی محله جهت بهبود پایداری و سلامت در محله رابطه معنی‌دار وجود دارد؟

روش تحقیق

مطالعه حاضر به شیوه «توصیفی - تحلیلی» و با بهره‌گیری از روش پیمایشی جهت ارزیابی میزان رضایت شهروندان از شاخص‌های منتخب برای تحلیل محله سالم در محله ۳ شهر ایوان به انجام رسیده است. جهت دستیابی به داده‌های تحلیلی پژوهش با استفاده از فرمول کوکران و به روش تصادفی ساده ۳۲۱ نفر از شهروندان محله ۳ شهر ایوان انتخاب شده و مورد پرسش قرار گرفته‌اند. پرسشنامه استفاده شده حاوی سوالاتی در مورد مؤلفه‌های سلامت محله‌ای می‌باشد و شامل ۴۰ سؤال بسته بر اساس طیف لیکرت ۵ مقیاسی از خیلی کم تا خیلی زیاد می‌باشد. جهت تحلیل داده‌های پژوهش از آزمون T و مدل برازش رگرسیونی استفاده شده است.

مبانی نظری

پس از جنگ جهانی دوم و ظهور معماری مدرن، تفکر منطقه‌بندی و همچنین ازدیاد وسایل نقلیه، الگوی جدایی کاربری‌ها و رشد بی‌رویه شهرها براساس تفکرات مدرنیسم، در سراسر آمریکا تحقق یافت. گسترش حومه‌های خوابگاهی و جدایی کامل محل سکونت از سایر کاربری‌ها نیز صورت گرفت (بصیرت، ۱۳۸۴: ۲۸).

بررسی‌های رانز و شریکل در سال ۱۹۴۶ نشان داد که تاریخ تفکر درباره واحد همسایگی یا واحدهای محله محور به حدود سال ۷۹۳ میلادی در کیوتوی ژاپن می‌رسد. لوئیز ممفورد در سال ۱۹۶۱ به نقل از توماس مور در کتاب اتوپیا در سال ۱۵۱۶ می‌نویسد: هر آرمان شهری به چهار بخش تقسیم می‌شود، اما سازمان محلی صمیمی‌تر یا خودمانی‌تری که محله نامیده می‌شود، مبتنی بر خانواده شکل می‌گیرد و پایه کل تقسیمات شهری، محله است (Cowan, 2005: 259).

موضوع اصلی نظریه‌های جامعه‌شناسی قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم این بود که جامعه درحال دگرگونی از یک جامعه مبتنی بر روابط نخستین اجتماع کوچک و بسته و نیز مبتنی بر ارتباطات خونی، خویشاوندی و نزدیک به یک جامعه در حال تبدیل شدن به جامعه صنعتی تشکیل یافته از روابط ثانویه است. این دگرگونی، انسجام اجتماعی را تهدید می‌کند و آثار عمیقی بر زندگی افراد باقی خواهد گذاشت (دیکنز، ۱۳۷۷: ۴۸).

از یک‌صد سال پیش بدین سو، مفهوم واحد همسایگی نقش قابل توجهی در انگاره‌های طراحی و برنامه‌ریزی اجتماعات محلی داشته است. اصطلاح واحد همسایگی اولین بار در دهه ۱۹۲۰ توسط کلارنس پری تعریف شد و در طرح منطقه شهری نیویورک به عنوان ابزاری اجتماعی برای مواجهه با بی‌انتظامی و بی‌قوارگی شهری نیویورک و همچنین مقابله با ترافیک آزاردهنده و تأمین ایمنی برای نواحی مسکونی به کار گرفته شد (سعیدنیا، ۱۳۸۲: ۶۸).

از سویی دیگر طرح رایت و اشتاین برای طراحی شهر رادبرن که بر اساس نظریه پری بود، متشکل از سه محله با جمعیت ۷۵۰۰۰-۱۰۰۰۰ نفر جمعیت برای هر محله می‌باشد که در ۲۵ کیلومتری نیویورک در ایالت نیوجرسی قرار دارد. هر محله به چندین سوپر بلوک تقسیم شده و هر کدام نیز به دو تا سه بلوک و هر بلوک در حدود ۲۰ واحد مسکونی را شامل می‌شود. در مرکز محله یک دبستان با حداکثر با حداکثر فاصله حدود ۸۰۰ متر از خانه‌ها قرار داشته و مراکز فرهنگی، تجاری، فضاهای بازی کودکان در محل اتصال محله‌ها قرار دارد. مراکز اجتماعی آن نیز دارای شعاع عملکردی ۱۶۰۰ متر می‌باشد. بررسی الگوهای ارائه شده اولیه در این دوره تاریخی نشانگر دستیابی به نهاد اجتماعی در محیط و پاسخگویی به نیاز اسکان مردم در بعد از

جنگ به عنوان اهداف اولیه تشکیل محله‌ها در چارچوب منطق‌های متفاوت جانمایی خدمات‌رسانی به اهالی و تحت لوای ترکیب ساخته‌های مصنوع بشر و طبیعت قابل شناسایی است (سینگری و مفیدی شمیرانی، ۱۳۹۰: ۷۵). (جدول شماره ۱).

جدول (۱): تحلیل دیدگاه‌های طراحی مجتمع‌های زیستی (در واحد محله) در اوایل قرن بیستم میلادی

نظریه‌ها خصوصیات	تجربه‌گرایان ^۱	خردگرایان ^۲
مبانی طراحی	تجربیات گذشته مردم و طراحان	طراحی مبتنی بر تصور و پیش بینی زندگی آینده
نظریه‌ها و الگوپردازی	نهضت باغشهر، هاوارد (۱۹۰۲) واحد همسایگی کلارنس پری (۱۹۲۷)	کنگره معماری مدرن (CIAM) ۱۹۳۳ م. لوکوربوزیه (۱۹۶۰-۱۹۵۳)، آدولف لوس (۱۹۳۰)
ایده اصلی	طراحی خانه‌های مسکونی با خانه‌های تک خانواری	طراحی ساختمان‌های مسکونی مرتفع، ۳۳۰ واحد مسکونی در ساختمان ۱۲ طبقه (محله عمودی)
نمونه کاربردی	رادبرن و نیوجرسی، (۱۹۲۹) با طراحی اشتاین و هنری رایت	مجتمع مسکونی سیت رادیوز، ماری، فرانسه، (۱۹۵۲) - ۱۹۴۶) با طراحی لوکوربوزیه
معایب طرح	- انفصال آن از محیط‌های مسکونی مجاور - ایجاد ابهام به خاطر تفکیک سواره و پیاده - تنزل کیفی زندگی در فضای عمومی به دلیل تفکیک عملکردها	- الگوی خشک خردگرایانه - ساختمان‌های بی‌روح و توسعه‌هایی که بر اساس ساختمان‌های مرتفع در درون یک شبکه خشک شطرنجی خیابان‌ها قرار داشتند.
مزایای طرح	- فضاهای پیاده و ایمن - قابلیت رفتارهای مستقل و خوداتکاء برای کودکان - دسترسی آسان به خدمات و مراکز محله‌ای به خاطر ترکیب هندسی آن - کاهش سفرهای روزانه شهری	- بر اساس رفتارهای آینده انسان - ترکیب کاربری‌ها در خود بنا - دسترسی آسان و عمودی به خدمات مانند فروشگاه‌ها، مدرسه در طبقات ساختمان - کاهش سطح اشغال زمین و گرایش به گسترش عمودی

ماخذ: عینی فر، ۱۳۸۶: ۳۹.

توسعه پایدار

مسیر توسعه فرآیند تغییر در حرکت اجتماعات انسانی به جلو، به وسیله علوم مختلف و همچنین فرهنگ و ارتباطات و مدیریت می‌باشد (Morse, 2008: 341).

منطق اصلی توسعه پایدار بهبود سطح استاندارد زندگی مردم و بخصوص بهزیستی کسانی است که از کم‌ترین مزیت‌ها در جامعه برخوردارند، در عین اجتناب از هزینه‌های غیر قابل جبران آینده. بحث‌هایی در این بین است مبنی بر آنکه توسعه پایدار در صورتی عملی می‌شود که میزان مصرف توسط انسان از حدی که ظرفیت محیط حکم می‌کند فراتر نرود (زیاری و جان‌بابانزاد، ۱۳۹۰: ۱۶) و پایداری ثمره فعالیت‌هایی است که از راه ارزیابی توانایی‌های که منجر به پایداری سیستم می‌شود حاصل می‌گردد (Jackson, 2010: 1).

جدول (۲): ابعاد پایداری در توسعه پایدار

^۱. Empiricism

^۲. Rationalism

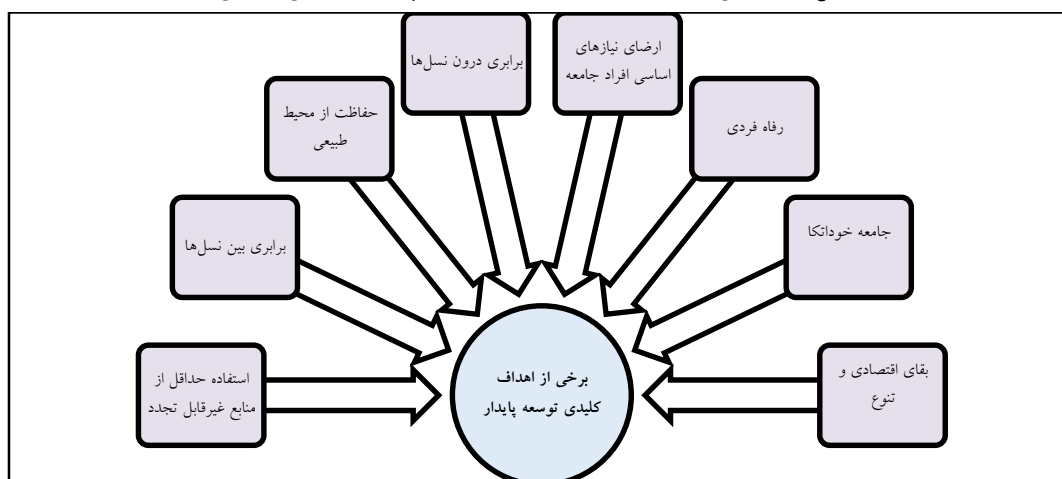
بعد	اکولوژیکی	اقتصادی	اجتماعی	فرهنگی
مشخصه	- محیط زیست سالم برای انسان‌ها	- اشتغال	- آموزش	- مناسبات انسان با طبیعت
	- استفاده منطقی از منابع طبیعی تجدیدپذیر	- رسمی	- امنیت	- نگرش و باورها در
	- محافظت از منابع طبیعی تجدیدناپذیر	- رشد	- مشارکت	خصوص ارتباط با حفظ
	- یکپارچگی اکوسیستم: ظرفیت تحمل، تنوع زیستی و ...	- عدالت	- برابری فرصت‌ها	محیط زیست
	- کاهش حجم ضایعات، آلودگی‌ها و بازیافت آنها و ...	- کارایی	- توانمندسازی	- پاسداری از ارزش‌ها و ...
		- ثبات	- توسعه نهادی	

ماخذ: موسی کاظمی محمدی، ۱۳۷۸: ۳۹.

اما اینکه چگونه می‌توانیم به پایداری دست یابیم، فاکتورهای زیر برای پایداری توسعه محلی اساسی هستند:

- تقاضا و مالکیت از جامعه
- امکان‌پذیری، برنامه‌ریزی بر پایه نیازها
- عدم تمرکز و انتقال مسئولیت‌ها و منابع
- ساخت و ساز در سطح محلی و ارتقاء مهارت‌های فنی
- تعهدهای سیاسی و حمایت‌های اداری
- محیط مساعد و فاکتورهای فرهنگی - اجتماعی
- استفاده از تکنولوژی مناسب که در سطح محلی پایدار باشد
- مدیریت مالی شفاف و کارا
- پردازش‌های مؤثر و ارزیابی‌های دوره‌ای
- پایداری سیاسی (World Health Organization, 2003: 7).

شکل (۱): برخی مشخصات و اهداف کلیدی توسعه پایدار بر اساس گزارش برانت لند

منبع: Meclaren, 2001: 184.

به این ترتیب نحوه نگرش کلی به محله را می‌توان در عبارت زیر معنی نمود که: محله‌های پایدار، زیستگاه‌های طبیعی هستند که انسان‌ها و دیگر گونه‌ها در یک ارتباط همزیستی زندگی می‌کنند، سیستم‌های کالبدی (طبیعی یا مصنوع) جریان‌های انرژی و آب را کنترل می‌کنند، بر کیفیت هوا و خاک اثر گذاشته، اقلیم را متأثر می‌سازد (Barton, 2004: 138).

توسعه محله‌ای

توسعه مفهوم محله به صورتی که کاربری‌های غیرسکونتی را در نظر بگیرد، دیدگاهی مختص قرن حاضر است؛ شناخت مفهوم توسعه محله‌ای از منظر برنامه‌ریزی شهری می‌تواند زمینه‌های طراحی و توسعه شهری از نوع انسانی و فرهنگی را فراهم گرداند.

مطالعه توسعه محله‌ای راه را برای شناسایی عناصر انسانی و فرهنگی قابل استخراج در بافت محلات سنتی شهرهای بزرگ هموار و چشم‌انداز مدیران شهری را در ارائه خدمات اجتماعی و فرهنگی در سطح محله مثبت می‌گرداند. از جمله اهداف کنونی مدیریت و برنامه‌ریزی شهری طراحی و سازمان‌دهی محله‌های شهری بر اساس الگوی توسعه از نوع "اجتماع"، یعنی خرد و در مقیاس کوچک است و این موضوع چارچوب سنتی توسعه شهری در مقیاس "جامعه‌ای" و کلان را مورد سؤال و ارزیابی قرار می‌دهد. از جمله تبعات این تحول توجه به حوزه تغییر فرهنگ اسکان شهری مبنی بر پذیرش زندگی در واحدهای کوچک‌تر محلی در شهر است (معصومی، ۱۳۹۰: ۲۵).

آن‌چنان که امروزه توجه و تأکید برنامه‌ریزی و مدیریت شهری به سطوح پایین‌تر و خردتر و عینی‌تر از زندگی شهری معطوف شده است (Friedman, 1993: 43). توسعه محله‌ای بیانگر فرآیندی است که بر اساس آن سرمایه‌ای که اجتماع به صورت بالقوه قادر به جمع‌آوری و استفاده از آن‌هاست، افزایش می‌یابد تا با کمک آن‌ها کیفیت زندگی مردم محله را بهبود بخشد (مافی و رضوی، ۱۳۹۱: ۱۲۱). لازم به ذکر است که این فرآیند در برنامه‌ریزی محله‌ای به اندازه خود برنامه اهمیت دارد (Townsend, 2005: 12).

معیارهای پایداری محله

در اغلب نظریه‌ها و تجربیات موجود در مقیاس جهانی، اصول و معیارهای بسیاری را می‌توان برای توسعه پایدار در مقیاس شهر و محله مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. از جمله این اصول و معیارها می‌توان به سرزندگی، هویت، پویایی - سازگاری، امنیت، تنوع، خوانایی و دسترسی اشاره کرد که به طور مختصر به آن‌ها پرداخته می‌شود:

۱- هویت و سرزندگی

وضوح در درک از محله و سهولت در شناخت و برقراری پیوند بین اجزاء آن با سایر رویدادها و مکان را می‌توان در زمره هویت محله دانست. معنی در محله با شکل فضایی و کیفیت آن در ارتباط مستقیم است، در حالی که وابستگی شدید به فرهنگ نیز دارد. محله با هویت، محله‌ای است که از سایر مکان‌ها و محله‌ها قابل تمایز است (لینچ، ۱۳۷۶: ۱۶۷).

محله خوب و پایدار، سکونتگاهی است که سلامت و بهزیستی ساکنان در بقاء موجودات زنده در آن تأمین باشد. از جمله عوامل مؤثر در ایجاد سرزندگی در محل، وجود فضای عمومی مناسب است. این فضاها با میزان جذابیت خود و اثرگذاری بر ذهن انسان می‌توانند سرزندگی محله را تأمین کنند. برای مثال، تخصیص فضای مناسب برای عابرین پیاده، انجام فعالیت‌های اقتصادی، ترافیک آرام، امکانات و زمینه‌های مناسب برای خرید مردم (نه فقط از جنبه اقتصادی، بلکه از جنبه‌های دیگری مانند

تفریح)، فضاهای تفریحی نظیر سینما و تئاتر، مکان ورزشی، مزه‌ها، مراکز فرهنگی، رستوران و کتابخانه موجبات ارتقاء سرزندگی محله را فراهم می‌کنند (چپ‌من، ۱۳۸۴: ۱۵۸ و لینچ، ۱۳۷۶: ۱۵۵). بسیاری از محلات قدیمی که از بافت‌ها و فضاهای سرزنده برخوردار بوده‌اند، محصول دوره طولانی بوده که تکامل یافته و امروزه در جهت نگهداری آن‌ها برنامه‌ریزی می‌شود.

۲- پویایی و سازگاری

همراه با تداوم زندگی انسان‌ها و زنده بودن طبیعت، محله‌های شهری نیز با حالت ارگانیک و پویا سیر تاریخی خود را طی می‌کنند. محله‌ها مکان تلاقی تعاملات و عوامل اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی هستند. مثال‌هایی از تداوم و عوامل فوق را می‌توان در این موارد دید: تداوم زندگی ساکنان محلات از گذشته تا حال، تغییر و تداوم در انواع و الگوی فعالیت‌ها، پویایی مکان محله‌ها نسبت به مرکز شهر، کمیت، کیفیت و ارزش بناها و ساختمان‌های مسکونی و غیر مسکونی، الگو و عمر ساختمان‌ها، الگوی توزیع فضاهای باز سبز و شبکه معابر، مصالح ساختمانی بومی و غیربومی، الگوی مالکیت، تجهیزات و فعالیت‌های جدید شهری در قالب نیازهای جدید اجتماعی و فرهنگی، منظر منطقه از نظر طبیعت و مرزهای محله.

۳- تنوع

خصلت‌های ساکنان محلات و فعالیت‌های آن‌ها به عنوان دو عامل مهم و تعیین‌کننده در کیفیت زندگی محسوب می‌شوند. هر دو خصلت مذکور و به تبع شرایط مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی در جوامع مختلف، شهرهای مختلف و محله‌های مختلف، از تنوع لازم برخوردار هستند. این در حالی است که شرایط فوق‌الذکر در مسیر تاریخ تغییر کرده و شرایط جدید جایگزین می‌شوند.

اصل تنوع را می‌توان در قالب اصول و معیارهای کارایی، سرزندگی و پایداری محله‌ها در نظر گرفت. با رعایت این اصل، شرایط کالبدی و فضاهای محله به گونه‌ای خواهند بود که قرار گرفتن در راستای نیازهای جدید، از جامعیت برخوردار بوده و نیازهای متنوع را پاسخگو باشد (Wheeler, 2004: 199).

۴- دسترسی

برای ما مهم است که بدانیم در شهر و محله پایدار توانایی دسترسی به سایر افراد، فعالیت‌ها، منابع، خدمات، اطلاعات و اماکن (شامل کمیت و تنوع عناصری که می‌توان به آنها دسترسی پیدا کرد) چگونه است؟ (نوریان و عبدالهی‌نابت، ۱۳۸۷: ۵۶).

۵- تراکم و ظرفیت قابل تحمل محله

تراکم مفهومی است که در انواع مفاهیم و واژه‌های مختلف خود (تراکم‌های جمعیتی، ساختمانی، مسکونی، خالص، ناخالص) و در سطوح مختلف کالبدی- فضایی، از موضوعات و شاخص‌های کلیدی و تعیین‌کننده است و پایه مباحث سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و طراحی برنامه‌های توسعه را تشکیل می‌دهد (عزیزی، ۱۳۸۲: ۶۷).

۶- امنیت

امنیت اجتماعی در تعریف کلی عبارتست از تضمین پاسداری از جامعه در برابر خطرهای، تهدیدات و ایجاد فرصت‌ها به منظور ارتقا و بهینه‌سازی جامعه (زیاری، ۱۳۹۰: ۲). یک شهر پایدار باید دارای ایمنی و امنیت و حفاظت بوده و از نظر بصری و عملکردهای محیطی سازمان یافته و با نظم و عاری از آلودگی، سر و صدا و تصادفات و بزهکاری باشد (بزی، ۱۳۹۱: ۲۳۶).

مهم‌ترین نیاز برای درک، شناخت و استفاده از مواهب محیط، تأمین نیازهای ایمنی است. در صورت عدم تأمین امنیت، ذهن فارغ نخواهد شد. بنابراین، فرصت‌های خود را صرف درک امکانات دیگر نخواهد کرد (پاکزاد، ۱۳۸۶: ۳۶). توقع امنیت در میان نیازهای بشری پس از احتیاجات اولیه، مبرم‌ترین جایگاه را دارد (جعفری، ۱۳۸۹: ۲۲).

جدول (۳): شناخت مفهوم محله بر اساس عناصر و مؤلفه‌های اصلی آن در حوزه‌های علمی مختلف

مضامین مشترک	عناصر و مؤلفه‌های اصلی	حوزه‌های علمی
۱- دارا بودن محدوده مشخص در شهر	۱- دارا بودن حس همبستگی و روابط متقابل ۲- محله به عنوان واحد اجتماعی ۳- دارا بودن محدوده و حریم معین	جامعه‌شناسی شهری
۲- حس همبستگی و روابط متقابل بین ساکنان	۱- حوزه مسکونی در مقیاس کوچک ۲- روابط میان همسایگان ۳- افراد ساکن در یک حوزه مسکونی ۴- کیفیت روابط و تعاملات	علوم اجتماعی
۳- هویت جمعی و اشتراک اهداف بین ساکنان	۱- محدوده مشخص و معین در بافت شهر ۲- رویارویی و برخورد چهره به چهره ۳- تشریک مساعی برای مرتفع ساختن مسائل مشترک ۴- هدف‌مندی سکونت در موقعیت مکانی معین	جغرافیای شهری و اجتماعی
۴- یکپارچگی فضا و فعالیت در محدوده محله	۱- بخش یا محدوده قابل شناسایی در شهر ۲- هویت و موجودیت اقتصادی و اجتماعی پویا ۳- توجه به معیارهای کالبدی و اجتماعی به صورت یکپارچه ۴- دارا بودن ترکیب متوازی از فعالیت‌ها ۵- دارا بودن مرکز معین ۶- وجود ارتباطات اجتماعی در ظرف مکانی	برنامه‌ریزی شهری

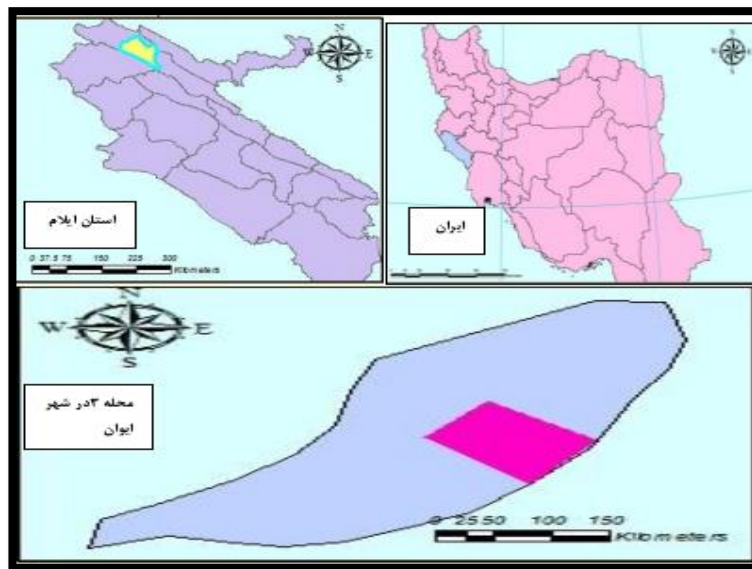
ماخذ: عبدالهی و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۱.

محدوده مورد مطالعه

شهر ایوان یکی از ۷ شهر استان ایلام به شمار می‌رود و به وسعت تقریبی ۳۷۳ هکتار در ۳۳ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی و ۴۶ درجه و ۲۰ دقیقه طول جغرافیایی واقع شده است. این شهر مطابق سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۸۵ دارای ۲۷۸۸۳ نفر جمعیت است. از نظر سلسله مراتب شهری سومین شهر استان ایلام می‌باشد و دارای ۵ محله می‌باشد.

محله ۳ که محله مورد مطالعه است از دو بخش قدیم و جدید تشکیل شده است. بخش قدیمی محله در نیمه‌جنوبی آن قرار گرفته است که هسته اولیه شهر را تشکیل می‌دهد ولی بخش شمالی آن در سال‌های اخیر شکل گرفته است، این محله دارای مدرسه ابتدایی و راهنمایی است. خدمات تجاری محله‌ای آن از طریق واحدهای تجاری شکل گرفته در امتداد خیابان شهید چمران و سایر خیابان‌های فرعی تأمین می‌شود. اراضی بایر محله به صورت فضاهای متخلخلی هستند که امکان تأمین خدمات سطح محله‌ای را فراهم خواهند ساخت. این محله ۴۹۴۱ نفر جمعیت دارد. مساحت کل این محله ۴۳/۸۷ هکتار و تراکم ناخالص آن ۱۱۲/۶ نفر در هکتار است. از آنجا که مساحت مسکونی این محله ۲۲/۴۳ هکتار است تراکم خالص آن معادل ۲۲۰/۳ نفر در هکتار بدست می‌آید. در شکل شماره (۲) موقعیت جغرافیایی محله مورد مطالعه نشان داده شده است.

شکل (۲): موقعیت محلّه ۳ در شهر ایوان

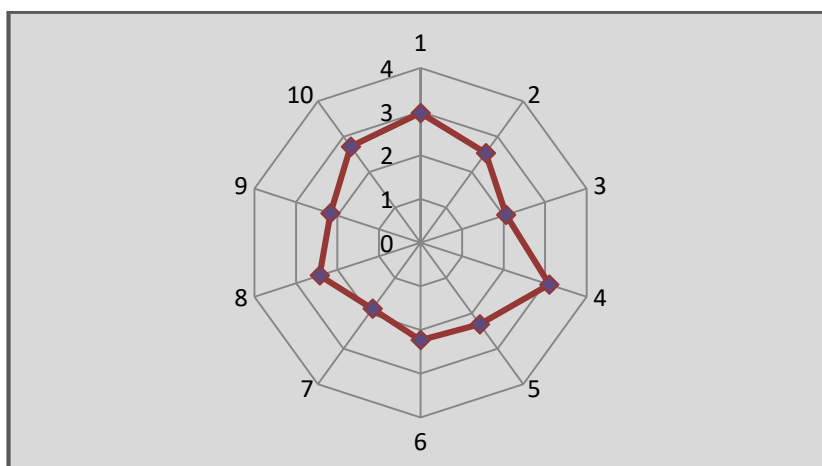
یافته‌های پژوهش

در این مرحله از پژوهش ابتدا شاخص‌های مربوط به محلّه سالم با استفاده از آزمون T مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. این تحلیل ابتدا برای متغیرهای تشکیل‌دهنده هر کدام از شاخص‌های چهارگانه آسایش، امنیت، خودمانی بودن و دسترسی، به صورت مقدار ویژه و میزان انحراف از معیار مورد ارزیابی قرار گرفته است. سپس به اولویت‌بندی شاخص‌ها بر اساس رضایت شهروندان از این شاخص‌ها در قالب آماره نهایی T پرداخته شده است. در جدول شماره (۴) اولویت متغیرهای شاخص آسایش نشان داده شده است.

جدول (۴): تحلیل اولویت متغیرهای شاخص آسایش محلّه ای

رتبه	اختلاف از معیار	مقدار ویژه	گویه (متغیرها)
۲	۱/۲۰	۲/۹۷	نحوه طراحی ساختمان‌ها طوری از لحاظ آفتاب‌گیری در تابستان و زمستان
۳	۱/۱۲	۲/۵۴	وجود مجاری مناسبی برای دفع آبهای سطحی موجود
۷	۱/۰۳	۲/۰۶	پوشش گیاهی برای ایجاد خنکی هوا و تنظیم رطوبت دما
۱	۱/۳۹	۳/۱۰	فاصله مناسب بین کانون‌های فعالیتی و خانه‌ها
۸	۱/۰۸	۲/۳۱	نحوه انجام فعالیت‌ها و نظارت بر آنها بدون ایجاد مزاحمت برای شهروندان
۵	۱/۲۲	۲/۲۳	وجود سیستم مناسب دفع زباله در نزدیکی تمام واحدهای مسکونی محلّه
۸	۱/۰۶	۱/۸۷	وجود پارکینگ‌های خصوصی به اندازه کافی در محلّه
۴	۱/۱۶	۲/۴۳	طراحی حریم‌های سواره‌رو و پیاده‌رو مناسب و مشخص
۶	۱/۱۱	۲/۱۷	طراحی درپوش‌های مناسب و ایمن کانال‌های زیرزمینی (فاضلاب روها)
۴	۱/۱۹	۲/۷۲	وجود فعالیت‌هایی ایجاد کننده سروصدا و مزاحمت در سطح محلّه

تحلیل اولویت متغیرهای مربوط به شاخص آسایش جهت دستیابی به محله سالم در شهر ایوان نشان می‌دهد که فاصله مناسب بین کانون‌های فعالیت و سکونت، وجود فعالیت‌هایی ایجاد کننده سروصدا و مزاحمت در سطح محله و طراحی مجاری‌های مناسب جهت دفع آب‌های سطحی از متغیرهای مهم آسایش محله‌ای از دیدگاه شهروندان محله ارزیابی شده‌اند.

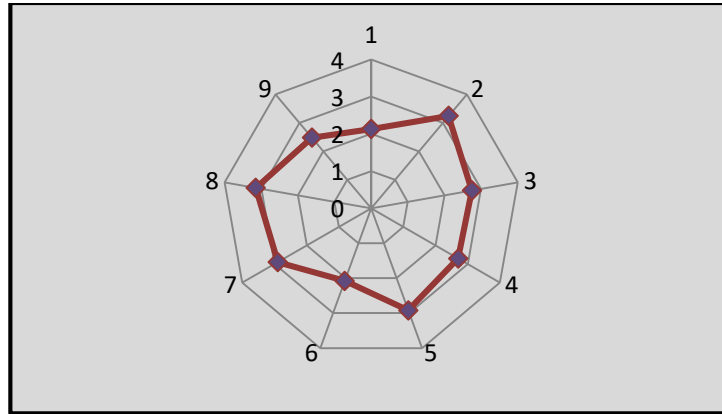

شکل (۳): رتبه‌بندی نهایی متغیرهای شاخص آسایش محله‌ای در شهر ایوان

جدول (۵): تحلیل اولویت متغیرهای شاخص امنیت محله‌ای

رتبه	اختلاف از معیار	مقدار ویژه	گویه (متغیرها)
۷	۱/۱۱	۲/۱۳	وجود محل‌هایی برای توقف ساکنان و نشستن در سطح محله
۱	۱/۰۵	۳/۲۴	وجود نور و چراغ برق به اندازه کافی برای حرکت در شب در سطح محله
۴	۰/۹۷۷	۲/۷۵	اتصال بین ورودی‌های عرصه خصوصی و عرصه عمومی محله
۵	۱/۰۵	۲/۷۰	آیا در محله شما سطح درآمد افراد و قشر اجتماعی ساکنان محله بهم نزدیک است
۲	۱/۱۶	۲/۹۲	میزان وضوح و مشخص بودن ورودی‌های محله
۸	۱/۱۰	۲/۰۸	وجود مکان‌های برای گردهمایی و فعالیت‌های جمعی در سطح محله
۳	۱/۲۸	۲/۹۰	وجود فعالیت‌های فعال مثل فروشگاه و مغازه‌ها در تمام طول شب در محله
۱	۱/۰۹	۳/۱۵	میزان محفوظیت و محصوریت فضاهای خصوصی مثل خانه‌ها نسبت به فضاهای عمومی
۶	۱/۰۸	۲/۴۸	فاصله مناسب بین نواحی مسکونی محله و مسیرهای عبوری اصلی جهت کاهش صداها در محله

تحلیل اولویت متغیرهای مربوط به شاخص امنیت محله‌ای در محله ۳ شهر ایوان نشان می‌دهد که از دیدگاه شهروندان، میزان محفوظیت و محصوریت فضاهای خصوصی مثل خانه‌ها نسبت به فضاهای عمومی، وجود نور و چراغ برق به اندازه کافی برای حرکت در شب در سطح محله، وضوح و آشکاری در مبادی ورودی محله و فعالیت فروشگاه‌ها در تمام شب در محیط محله از جمله متغیرهای با اهمیت در ایجاد امنیت محله‌ای در محله ۳ ایوان می‌باشد.

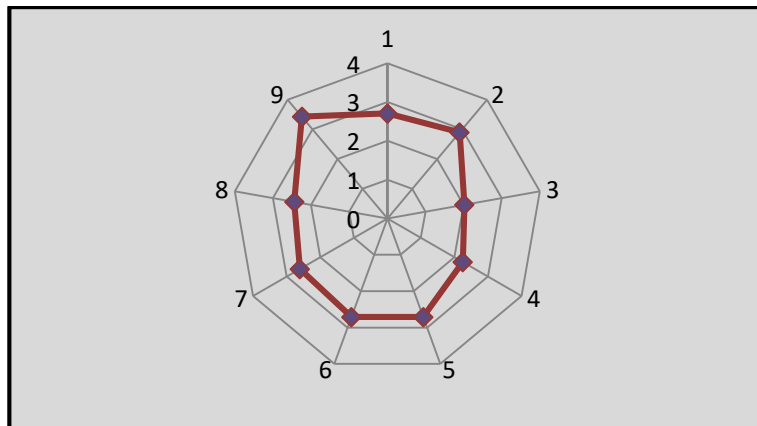

شکل (۴): رتبه‌بندی نهایی متغیرهای شاخص امنیت محله‌ای در شهر ایوان

جدول (۶): تحلیل اولویت متغیرهای شاخص خودمانی بودن محله

رتبه	اختلاف از معیار	مقدار ویژه	گویه (متغیرها)
۳	۱/۱۳	۲/۷۰۹	وجود نظم و هماهنگی در فضاهای محله
۲	۱/۰۵۴	۲/۹۰	وجود پارک‌ها و فضاهای تفریحی در محله
۸	۱/۰۵۸	۲/۰۲	وجود فضای سبز و درخت در واحدهای خانه‌های محله جهت سرسبزی و طراوت در محله
۷	۱/۱۶	۲/۲۵	امکان تردد آزادانه کودکان و بازی آنها
۳	۱/۱۳	۲/۷۰۹	حضور و امکان تردد راحت زنان و سالمندان در سطح محله
۶	۱/۰۸	۲/۷۱	میزان آشنایی ساکنان محله با یکدیگر
۵	۱/۲۱	۲/۶۱	وجود فضاهای مشترک همسایگی برای نشست و صحبت در محله
۶	۱/۱۰	۲/۴۴	میزان مشارکت ساکنان برای حفظ و نگهداری محله و سامان‌دهی و حل مسائل آن
۳	۱/۱۳	۳/۴۳	فعالیت و جنب و جوش ساکنان و غالباً جوانان در سطح محله

تحلیل اولویت متغیرهای مربوط به شاخص خودمانی بودن محله ۳ شهر ایوان نشان می‌دهد که متغیرهای چون فعالیت و جنب و جوش ساکنان و غالباً جوانان در سطح محله، استفاده از فضاها و پارک‌های تفریحی در محله و امکان تردد راحت زنان و سالمندان در محله از دیدگاه شهروندان از مهمترین متغیرها می‌باشند.

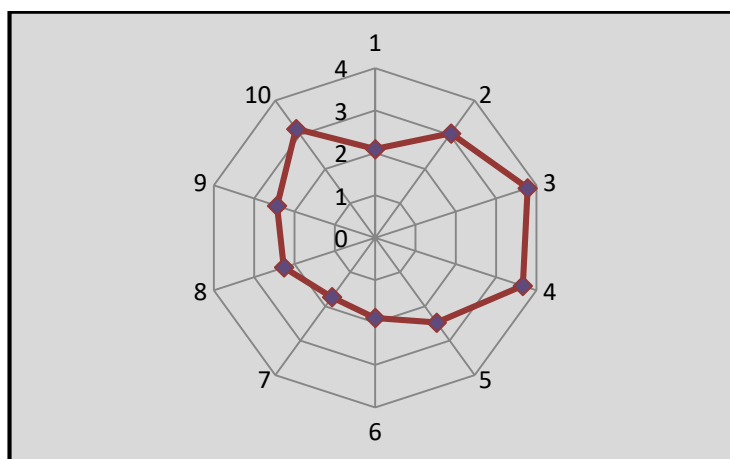

شکل (۵): رتبه‌بندی نهایی متغیرهای شاخص خودمانی بودن در شهر ایوان

جدول (۷): تحلیل اولویت متغیرهای شاخص دسترسی

رتبه	اختلاف از معیار	مقدار ویژه	گویه (متغیرها)
۱۰	۱/۱۰	۲/۰۹	میزان دسترسی کودکان به مدرسه در نزدیکی محل در سطح محله (تاحدود ۸۰۰متری)
۵	۱/۰۸	۳/۰۴	دسترسی به داروخانه و مطب پزشکان در سطح محله
۱	۱/۱۰	۳/۷۸	دسترسی به مراکز فرهنگی مثل کتابخانه و سینما در سطح محله
۲	۱/۲۹	۳/۶۶	میزان دسترسی شهروندان به مراکز تفریحی و مراکز تجاری
۷	۱/۲۲	۲/۴۷	میزان دسترسی شهروندان به فضاهای سبز و گذران اوقات فراغت
۱۱	۱/۰۶	۱/۸۹	امکان دسترسی راحت به ادارات و ارگانها
۱۲	۱/۰۵	۱/۷۳	میزان دسترسی سریع و راحت به خدمات خرده فروشی
۹	۱/۰۱	۲/۲۶	طراحی مسیرهای پیاده در محله با شیب مناسب و راحت برای حرکت و دسترسی به خدمات
۴	۱/۱۶	۲/۴۳	طراحی حریم‌های سواره‌ر و وپاده‌رو مناسب و مشخص
۴	۱/۱۰	۳/۱۷	میزان ارتفاع و فاصله ساختمانها با فضای محله جهت راحتی

تحلیل اولویت متغیرهای دسترسی از دیدگاه شهروندان در محله ۳ شهر ایوان را نشان می‌دهد که متغیرهایی چون نزدیکی به مراکز فرهنگی مثل کتابخانه و سینما، وجود کافی مراکز تفریحی در محله و میزان ارتفاع و فاصله ساختمانها با فضای محله جهت راحتی از مهم‌ترین متغیرهای سازنده شاخص دسترسی می‌باشند.

شکل (۶): رتبه‌بندی نهایی متغیرهای شاخص دسترسی در شهر ایوان

جدول (۸): تحلیل آماره T اولویت شاخص‌های سلامت محله‌ای

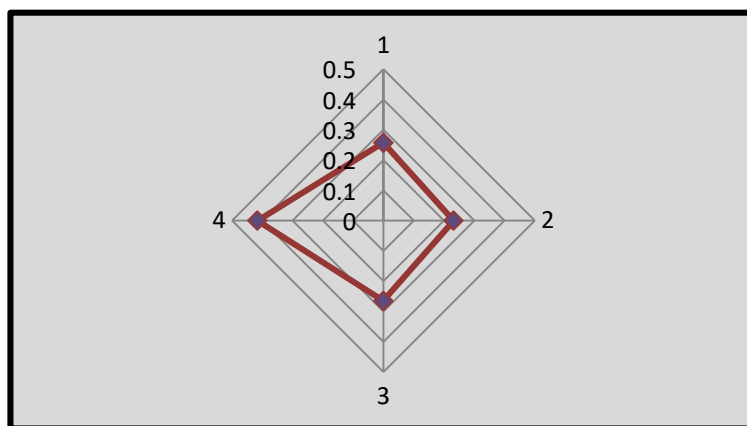
شاخص	اختلاف از میانگین	اوریب	اختلاف از معیار	معناداری	سطح اطمینان ۰/۹۵
					کمینه
آسایش	۱۹/۴۱	-۰/۰۲۴	۰/۵۰۸	۰/۰۰۱	۱۸/۳۰
امنیت	۲۱/۲۵	۰/۰۵۸	۰/۴۵۷	۰/۰۰۰	۲۰/۲۵
خودمانی	۲۲/۵۲	۰/۰۰۸۳	۰/۵۱۷	۰/۰۰۲	۲۱/۲۰
دنچ بودن	۴۱/۳۹	۰/۱۲۳	۰/۸۲۴	۰/۰۰۲	۳۹/۷۹

تحلیل نهایی اولویت شاخص‌های سلامتی محله‌ای در محله ۳ شهر ایوان نشان می‌دهد که شاخص دسترسی مطابق با نظرات شهروندان و با توجه به میزان اوریب و اختلاف از میانگین بدست آمده از اولویت بیشتری نسبت به دیگر شاخص‌ها برای دستیابی به محله سالم در محله ۳ شهر ایوان می‌باشد. خودمانی بودن محله امنیت و آسایش محله‌ای به ترتیب با توجه به نتایج نهایی آماره T در اولویت‌های بعدی قرار دارند. در ادامه جهت تحلیل میزان تأثیر شاخص‌ها در دستیابی به محله سالم در محله ۳ شهر ایوان از مدل برازش رگرسیونی استفاده شده است.

جدول (۹): تحلیل رگرسیونی تأثیر شاخص‌های منتخب بر محله سالم

شاخص	ضریب استاندارد شده		سطح معنی داری
	t	بتا	
آسایش	۱/۰۵	۰/۲۵۷	۰/۰۰۰
امنیت	۲/۷۴	۰/۲۳۲	۰/۰۰۱
خودمانی	۵/۱۰	۰/۲۶۵	۰/۰۰۲
دسترسی	۱/۴۲	۰/۴۱۶	۰/۰۰۱

تحلیل رگرسیونی داده‌ها نشان می‌دهد که با سطح اطمینان ۰/۹۵ شاخص‌های پژوهش در سالم سازی محله ۳ شهر ایوان تأثیر مستقیم دارند. در این بین ۱ درصد تغییر در انحراف معیار حدود ۰/۲۵۷ در شاخص آسایش، ۰/۲۳۲ در شاخص امنیت، ۰/۲۶۵ در شاخص خودمانی بودن و ۰/۴۱۶ در دسترسی محله تغییر ایجاد می‌کند. مطابق با تحلیل‌های صورت گرفته در بین شاخص‌های پژوهش مطابق میزان بتا شاخص دسترسی با میزان ۰/۴۱۶ بیش از بقیه شاخص‌ها در سالم‌سازی محله ۳ شهر ایوان تأثیر دارند.

شکل (۷): رتبه‌بندی نهایی شاخص‌های سلامت محله‌ای در شهر ایوان

نتیجه‌گیری

محله‌های شهری به عنوان کوچک‌ترین واحد سازمان فضایی شهر در پایداری شهری نقشی اساسی ایفا می‌کنند. به گونه‌ای که شکل‌گیری هویت محله‌ای، اقتصاد محلی، ایمنی، توسعه فضایی و کالبدی و تحکیم روابط اجتماعی، با پایداری محله‌های شهری ارتباط می‌یابد.

در این پژوهش ابتدا شاخص‌های مربوط به محله سالم با استفاده از آزمون T مورد تحلیل قرار گرفت. سپس به اولویت‌بندی شاخص‌ها بر اساس رضایت شهروندان از این شاخص‌ها در قالب آماره نهایی T پرداخته شد. تحلیل نهایی اولویت شاخص‌های سلامتی محله‌ای در محله ۳ شهر ایوان نشان می‌دهد که شاخص دسترسی مطابق با نظرات شهروندان و با توجه به میزان اوریب و اختلاف از میانگین بدست آمده از اولویت بیشتری نسبت به دیگر شاخص‌ها برای دستیابی به محله سالم در محله ۳ شهر ایوان برخوردار بود. خودمانی بودن محله امنیت و آسایش محله‌ای به ترتیب با توجه به نتایج نهایی آماره T در اولویت‌های بعدی قرار داشتند. در ادامه جهت تحلیل میزان تأثیر شاخص‌ها در دستیابی به محله سالم در محله ۳ شهر ایوان از مدل برازش رگرسیونی استفاده شده است. تحلیل رگرسیونی داده‌ها نشان می‌دهد که با سطح اطمینان ۰/۹۵ شاخص‌های پژوهش در سالم-سازی محله ۳ شهر ایوان تأثیر مستقیم داشتند. در این بین ۱ درصد تغییر در انحراف معیار حدود ۰/۲۵۷ در شاخص آسایش، ۰/۲۳۲ در شاخص امنیت، ۰/۲۶۵ در شاخص خودمانی بودن و ۰/۴۱۶ در دسترسی محله تغییر ایجاد می‌کرد. مطابق با تحلیل‌های صورت گرفته در بین شاخص‌های پژوهش مطابق میزان بتا شاخص دسترسی با میزان ۰/۴۱۶ بیش از بقیه شاخص‌ها در سالم‌سازی محله ۳ شهر ایوان تأثیر داشتند.

منابع

- بزّی، خدارحم، (۱۳۹۱)، «محلّه مسکونی پایدار (نمونه موردی: شهر زابل)»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، دوره ۲۷، شماره ۱، شماره پیاپی ۱۰۴، ۲۵۴-۲۳۱.
- بصیرت، میثم، (۱۳۸۴)، «بازتولید مفهوم محلّه در شهرهای تاریخی ایران بر پایه اصول نوشهرسازی»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، تهران.
- پاکزاد، جهانشاه، (۱۳۸۶)، «راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران»، انتشارات شهیدی.
- تقوایی، مسعود و کیومرثی، حسین، (۱۳۸۹)، «سطح‌بندی محلات شهری بر اساس میزان بهره‌مندی از امکانات و خدمات شهری با بهره‌گیری از تکنیک تاپسیس (مطالعه موردی: محلات شهر آباد)»، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۲، شماره ۵، ۴۲-۲۳.
- توکلی‌نیا، جمیله و استادی‌سیسی، منصور، (۱۳۸۸)، «تحلیل پایداری محله‌های کلان شهر تهران با تأکید بر عملکرد شورایی‌ها (نمونه موردی: محله‌های اوین، درکه و ولنجک)»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۱، شماره ۷۰، ۴۳-۲۹.
- جعفری، سمیرا، (۱۳۸۹)، «امنیت در محلات مسکونی»، فصلنامه گزارش، سازمان نظام مهندسی ساختمان استان فارس، دوره ۱۹، شماره ۶۵ و ۶۴، ۳۰-۲۲.
- چپ‌من، دیوید، (۱۳۸۴)، «آفرینش محلات و مکان‌ها در محیط انسان ساخت»، همایش توسعه محله‌ای، چشم‌انداز توسعه پایدار شهر تهران، مرکز تحقیقات و مطالعات امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران.
- حاجی‌پور، خلیل، (۱۳۸۵)، «برنامه‌ریزی محله مینا رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار»، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۶، ۳۷-۴۶.
- دیکنز، پیتر، (۱۳۷۷)، «جامعه‌شناسی شهری»، ترجمه حسین بهروان، مشهد: به نشر.
- زیاری، کرامت‌اله، (۱۳۹۰)، «بررسی آسایش و امنیت در محله‌های شهر یزد»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۳، شماره ۷۶، ۱۱-۱.
- زیاری، کرامت‌اله و جان‌بابانزاد، محمدحسن، (۱۳۹۰)، «دیدگاه‌ها و نظریات شهر سالم»، شهرداری‌ها، دوره ۹، شماره ۹۵، ۲۳-۱۴.
- سعیدنیا، احمد (۱۳۸۲) «کتاب سبز راهنمای شهرداری‌ها: فضاهای فرهنگی - ورزشی و تفریحی»، سازمان شهرداری های کشور.
- سینگری، مریم و مفیدی‌شمیرانی، سیدمجید، (۱۳۹۰)، «بررسی الگوهای اولیه تأثیرگذار در طراحی محله‌های معاصر با رویکردی بر مفاهیم پایداری»، هویت شهر، دوره ۵، شماره ۸، ۸۱-۷۳.
- صرافی، مظفر، (۱۳۷۹)، «مبانی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای»، تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، چاپ دوم.
- عبدالهی، مجید، صرافی، مظفر و توکلی‌نیا (۱۳۸۹)، «بررسی نظری مفهوم محله و بازتعریف آن با تأکید بر شرایط محله‌های شهری ایران»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۲، شماره ۷۲، ۱۰۲-۸۳.
- عزیزی، محمدمهدی، (۱۳۸۲)، «تراکم در شهرسازی: اصول و معیارهای تعیین تراکم شهری»، تهران: دانشگاه تهران.
- عینی‌فر، علیرضا، (۱۳۸۶)، «نقش الگوی عام اولیه در طراحی محله‌های مسکونی معاصر»، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۲، ۵۰-۳۹.
- لینچ، ایوان، (۱۳۸۱)، «تئوری شهر»، ترجمه محمود یثربی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- مافی، عزت‌الله و رضوی، محمدحسن، (۱۳۹۱)، «برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه محله‌ای با تأکید بر متغیرهای اجتماعی (نمونه موردی: محله طلاب شهر مشهد)»، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۴، شماره ۱۴، ۳۴-۱۵.
- معصومی، سلمان، (۱۳۹۰)، «توسعه محله‌ای در راستای پایداری کلانشهر تهران»، انتشارات جامعه و فرهنگ، چاپ اول.
- موسی‌کاظمی‌محمدی، سیدمهدی (۱۳۷۸)، «ارزیابی توسعه پایدار شهری، پژوهش موردی شهر قم»، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
- نوریان، فرشاد و عبدالهی‌ثابت، محمدمهدی، (۱۳۸۷)، «تبیین معیارها و شاخص‌های پایداری در محله مسکونی». نشریه شهرنگار، دوره ۹، شماره ۵۰، ۶۳-۴۹.
- Barton, H., (2004), "Shaping neighborhoods' guide for health, sustainability and vitality", Spon press.

- Chow, K., healey, m. (2008). "Place attachment and place identity: first-year undergraduates making the transition from home to university". *Journal of environmental psychology* 28.
- Cowan, R.,(2005), "*The Dictionary of Urbanism*", London, Street Wise Press.
- Friedman, J. (1993). "Toward anon euclidion mode of planning". *JAPA journal*, Autumn, pp: 43-44.
- Jackson, L., van-noordwijk, Meine & ..., (2010), "Biodiversity and agricultural sustainability: from assessment to adaptive management", *Current Opinion in Environmental of sustainability*, 1: 1-8. (<http://www.sciencedirect.com/>)
- Meclaren.V.(1996): "Urban Sustainability reporting", *journal of the American Planing Associarrion*, 62 (2) pp.183-184.
- Morse, S, F,. (2008), "*Post- sustainable development. Sustainable development*", I6, 341-352 (<http://www.interscience.wiley.com/>).
- Townsend, C., L. (2005). "*Building Great Neighborhood, A Citizens' Guide for Neighborhood Planning*". Michigan : Michigan State University.
- Wheeler, S., M.(2004), "*Planning for Sustainability*", Routledge, London and New York.
- World Health Organizatin (2003), "*Frequently Asked Question about Community – Based Initietives*", Regional Office for the Eastern Miditerrean Cairo, Nasr City, Egypt.

